

RACIONÁLNÍ UŽITÍ BENZODIAZEPINŮ VE STÁŘÍ

Mgr. Anna Ballóková,
Geriatrická klinika 1. LF
UK a VFN, Praha

Benzodiazepiny patří do skupiny často předepisovaných léčiv ve stáří. Můžeme se s nimi setkat při léčbě generalizované úzkostné poruchy, insomnií nebo mohou být indikovány při nespécifických symptomech zmatenosti a neklidu. Jejich farmakodynamické a farmakokinetické vlastnosti je řadí mezi léčiva potenciálně nevhodná ve stáří a je doporučeno se vyvarovat jejich chronického používání u geriatrických nemocných. Terapie benzodiazepiny totiž přináší v geriatrické populaci plejádu nežádoucích účinků, které negativně ovlivňují celkový klinický stav pacienta.

Použitá literatura:

1. Lincová D, Farghali H et al. Základní a aplikovaná farmakologie. Praha: Galén, 2007.
2. Fialová D. Speciifické rysy geriatrické farmakoterapie I. Změna terapeutické hodnoty léku ve stáří. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.
3. Fick DM, Cooper JW, Wade WE et al. Updating the Beers criteria for potentially inappropriate medication use in older adults: result of a US consensus panel of experts. Arch Intern Med 2003; 163:2716-2724.
4. Laroche ML, Charnes JP, Merle L. Potentially inappropriate medications in the elderly: a French consensus panel list. Eur J Clin Pharmacol 2007; 63:725-731.

Farmakodynamické vlastnosti benzodiazepinů a terapeutické užití

Farmakodynamické vlastnosti benzodiazepinů jsou odvozeny od jejich působení v CNS. Selektivně obsazují specifické vazebné místo na GABA_A-receptorovém komplexu (GABA= γ-aminomáselná kyselina), který je spřažen s transmembránovým chloridovým kanálem, a touto vazbou alostericky zvyšují afinitu vazebného místa pro GABA. Výsledkem daného mechanismu je zvýšení frekvence otevírání chloridového kanálu, zvýšení influxu chloridů (Cl⁻) do cytoplazmy a prohloubení inhibičního potenciálu. GABA_A-receptory jsou exprimovány ve všech oblastech CNS, nejvíce v míše, hypotalamu, substantia nigra, hippokampu a kůře mozku a mozečku. Receptory mají širokou heterogenitu a jejich zastoupení v odlišných částech CNS se mění jak v průběhu ontogeneze, tak i například v průběhu rozvoje tolerance na benzodiazepiny.¹ Díky ovlivnění gabaergní aktivity v CNS disponují

Zdroj: www.monigatti.de

benzodiazepiny těmito účinky:

- sedativní, hypnotický
- anxiolytický
- antikonvulzivní (pouze některé benzodiazepiny, např. diazepam a klonazepam)
- myorelaxační účinek (pouze některé benzodiazepiny, např. diazepam a klonazepam).

Pro klinickou praxi je podstatné, že benzodiazepiny nemají antidepresivní účinnost. U geriatrických nemocných bývají mnohdy nesprávně předepisovány jako antidepresiva, popř. bývají indikovány u pacientů s klinicky významnou depresí, která je nedostatečně diagnostikována.

Farmakokinetické vlastnosti benzodiazepinů

Benzodiazepiny mají vysokou biologickou dostupnost po perorálním podání (téměř 100 %) s dosažením maximální plazmatické koncentrace obvykle během jedné hodiny po perorálním podání. V cirkulaci jsou významně vázány na plazmatické bílkoviny (v rozmezí 60 – 95 %). Vzhledem k vysoké lipofilitě prostupují snadno hematoencefalickou bariérou a kumulují se v tukové tkáni.

Úskalí farmakoterapie benzodiazepiny ve stáří

V důsledku změny procentuálního zastoupení tukové tkáně (nárůst) a svalové tkáně (pokles) se u benzodiazepinů ve stáří významně zvyšuje distribuční objem a léčiva se kumulují v tuku. Ve stáří bývá snížena i 1. fáze biotransformace benzodiazepinů, zejména chlórdiazepoxidu, diazepamu, alprazolamu, midazolamu a triazolamu. Enzymy 2. fáze biotransformace nebývají zpravidla ovlivněny, dokumentována je pouze nižší aktivita glukuronyltransferázy u velmi starých seniorů nad 85 let věku. Tímto enzymem jsou metabolizovány zejména oxazepam a lorazepam a u většiny seniorů představují nejméně rizikové benzodiazepiny ve stáří.²

Z farmakodynamických změn ovlivňuje bezpečnost benzodiazepinů ve stáří zejména vyšší sklon se-

Účinná látka	t max (h) po p. o. aplikaci	t 1/2 (h) * (prodloužení eliminačního poločasu ve stáří)
oxazepam	2-3	6-10*
triazolam	1-2	3-6*
midazolam	0,5-1	2-3*
tofisopam	1-3	5-7*
flunitrazepam	1-2	15-30*
nitrazepam	1-5	16-36*
alprazolam	1-2	8-14*
lorazepam	2-3	8-24*
temazepam	2-3	5-14*
bromazepam	1-2	8-20*
diazepam	1-2	30-80* (až 140-200 hod)
chlórdiazepoxid	0,5-2	20-40* (až 140-200 hod)
medazepam	1-2	2-80*
clonazepam	1-4	20-60*
clobazam	1-3	17-31*
prazepam	6	30-80*

Tab. 1. Farmakokinetické vlastnosti benzodiazepinů¹, prodloužení eliminačního poločasu ve stáří (*)

Pozn. různé literární zdroje se liší v údajích týkajících se prodloužení eliminačního poločasu benzodiazepinů u seniorů (např. některé uvádějí u diazepamu, chlórdiazepoxidu a flurazemu prodloužení eliminačního poločasu až na 140-200 hod).

niorů k orthostatické hypotenzii (je dána nižší citlivostí baroreceptorů v karotickém sinu a v oblasti oblouku aorty a nižší schopností stárnoucího organismu reagovat na vazodilataci periferie reflexní tachykardií). Sklony k orthostatické hypotenzii mohou být zvyšovány dalšími léčivými (sedativními léčivými, řadou vazodilatačních léčiv (nitráty), léčivými s centrálními sympatolytickými účinky (methyldopa, tricyklická antidepresiva), diuretiky a beta-blokátory). Stárnoucí organismus reaguje citlivěji i na farmakodynamický účinek sedativních léčiv, což se může projevit psychomotorickým útlumem při podání obvyklých terapeutických dávek benzodiazepinů. Senioři léčení benzodiazepiny mají sklon k častějším pádům, kognitivním dysfunkcím, úrazům, zlomeninám a posléze hospitalizacím. Dalším významným rizikem při farmakoterapii benzodiazepiny ve stáří je psychická a fyzická závislost. Při podávání benzodiazepinů v hypnotické indikaci bývá pozorována již po 10 – 14 dnech léčby.²

Nevhodnost benzodiazepinů ve stáří, bezpečnější alternativy léčby

Benzodiazepiny jsou řazeny mezi léčiva potenciálně nevhodná ve stáří, která vzhledem ke svým farmakokinetickým a farmakodynamickým vlastnostem a interakčnímu potenciálu vedou u geriatrických pacientů k častějším nežádoucím reakcím. Mohou zhoršovat klinický stav pacienta, jeho kvalitu života a negativně ovlivňovat prognózu nemocného. Dle posledních Beersových kritérií z roku 2012 jsou považovány za nevhodné ve stáří všechny benzodiazepiny při dlouho-

dobém použití, bez ohledu na délku eliminace z organismu.

Racionální užití benzodiazepinů u seniorů

Vzhledem k vlastnostem benzodiazepinů a jejich riziku u geriatrických pacientů je vhodné při terapii benzodiazepiny dodržovat několik obecných zásad:

- doporučuje se upřednostňovat alternativní léčiva, popř. volit mezi benzodiazepiny krátkodobě působící nebo středně-dlouze působící léčiva²
- terapie benzodiazepiny by neměla přesáhnout délku podávání 2 týdny v hypnotické indikaci, 4 týdny v indikaci anxiolytické a 12 týdnů při zahajovací terapii panických stavů²
- podávané dávky by měly být poloviční

oproti dávkám běžně používaným u mladších pacientů. Dávkovací intervaly by měly být prodlouženy, v některých případech např. z 8 hod na 12 hod (alprazolam)²

- benzodiazepiny by se neměly vysazovat náhle, ale postupnou titrací dávky během několika týdnů vzhledem k riziku syndromu z vysazení
- kombinace dvou a více benzodiazepinů není racionální. Snažíme se vyvarovat též kombinace benzodiazepinů se sedativními, silně vazodilatačními a hypotenzními léčivými.

Článek byl zpracován pro rubriku projektu „SENIŘI aneb Racionální farmakoterapie ve stáří“ - vedoucí projektu: PharmDr. Fialová Daniela, PhD. Geriatrická klinika 1. LF UK Praha, koordinátora projektu: PharmDr. Syrová Dana, Nemocniční lékárna VFN, Praha

Důvod nevhodnosti ve stáří	Bezpečnější terapie
dlouhodobě působící benzodiazepiny	
prodloužení reakčního času nemocného paradoxní agitace, iritabilita, halucinace, psychózy zhoršení kognitivních funkcí prodloužený eliminační poločas léčiva riziko kumulace léčiva v organismu svalová slabost, pády a fraktury	krátkodobě působící benzodiazepiny (zolpidem, zopiclon, zaleplon v nízkých dávkách), sedativní antidepresiva (mirtazapin), neuroleptika s nízkou účinností (melperon) krátkodobě nebo střednědobě působící BZD, méně než polovina nebo polovina dávky podávané mladým pacientům
krátkodobě působící benzodiazepiny (závislé na denní dávce)	
zvýšená senzitivita při vyšší dávce neprokázané zvýšení účinku při podání více než poloviny terapeutické dávky určené mladým nemocným riziko pádu (relaxační efekt na svaly) a fraktury prodloužení reakčního času paradoxní agitace, iritabilita, halucinace, psychózy zhoršení kognitivních funkcí a deprese	krátkodobě nebo střednědobě působící BZD, méně než polovina nebo polovina dávky podávané mladým pacientům Valeriana officinalis sedativní antidepresiva (trazodon, mianserin, mirtazapin) zolpidem (≤ 5mg/d) neuroleptika s nízkou účinností (melperon) nefarmakologické postupy (spánková hygiena)

Tab. 2. Důvody nevhodnosti jednotlivých skupin benzodiazepinů v dlouhodobé terapii ve stáří a možnosti bezpečnější léčby^{3,4}